

COLIZIUNILE ȘI CARENȚELE LEGII PENALE

Maria MUTU-STRULEA

Catedra Drept Penal și Criminologie

Cet article examine certaines particularités de la loi pénale moldave qui tiennent du principe de la codification, des collisions et des manques du code pénal. La collision est envisagée comme la nécessité de prendre deux solutions en cas de mésentente; le manque est l'absence de règle favorable en cas des désaccords entre les situations de jure et de facto.

Sistemului de drept al Republicii Moldova îi este specific principiul codificării, apărut în cadrul sistemului romano-germanic. La baza codificării stau aspectele politicii de stat, care au două raționamente:

1) cercetarea să fie bazată pe raționalitate, simplitate, certitudine și claritate. Or, după cum menționa Bentham, cel care a introdus în uz cuvântul „codificare”, existența codurilor este în serviciul cetățenilor și judecătorilor, chiar dacă aceștia nu îl acceptă ușor;

2) necesitatea unei unități în sânul statului. Unitatea evocă spiritul național, fiind unicul mijloc pentru politica statului de a-și consacra ideologia și incriminările.

Pornind de la principiul codificării, apare întrebarea, dacă existența legilor complinitoare nu afectează principiul codificării care guvernează întreaga reglementare juridico-penală. Exemplu de acest gen ar fi Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului din 15.11.2001 sau Legea cu privire la combaterea terorismului din 12.10.2001.

Răspunsul trebuie să fie unul negativ. Dispozițiile acestor legi sunt în mare parte de natură penală, dar ele nu pot contraveni Codului penal și, prin ele înseși, nu pot constitui temeiul tragerii la răspundere penală a persoanei, cu atât mai mult că acestea nu prevăd careva sancțiuni. Mai mult decât atât, obiectul acestor legi este de a preveni și a combate fapta care este definită ca infracțiune în Codul penal. Aceste legi doar asigură realizarea sarcinilor Codului penal (spre deosebire de dreptul penal englez, unde nu există un Cod penal propriu-zis, fiindu-i specifice legile și jurisprudența).

Când se vorbește despre lege penală, se evidențiază două inconveniente logico-formale: *coliziunile* (sau neconcordanțele) și *carențele*.

Coliziunea reprezintă necesitatea de a lua două soluții pentru situații incompatibile una cu alta, iar carența constituie absența regulii necesare în cazul unor dezacorduri între situația *de iure* și cea *de facto* [1]. De exemplu, o coliziune a logicii formale a legii penale poate fi desprinsă din prevederile art.31 CP RM, care specifică indicii repetării infracțiunii. Dintre aceștia desprindem: 1) săvârșirea a două sau a mai multor infracțiuni identice sau omogene; 2) prevăzute de aceeași normă penală; 3) persoana nu a fost condamnată pentru vreuna din ele; 4) nu a expirat termenul de prescripție. În paralel, examinăm și prevederile de la art.33 CP RM, din care iarăși succesiv desprindem: 1) săvârșirea de către o persoană a două sau a mai multor infracțiuni; 2) infracțiuni prevăzute la diferite articole sau alineate; 3) persoana nu a fost condamnată pentru vreuna din ele; 4) nu a expirat termenul de prescripție. Examinând aceste două articole, ajungem la concluzia că, fiind întruniți aceiași indici, încadrarea se poate face fie pentru repetare, fie pentru concurs de infracțiuni. Deci, repetarea nu exclude concursul [2], ceea ce contravine art.7 alin.(2) CP RM – principiului *non bis in idem*. Însă, pentru repetare o persoană trebuie să fie trasă la răspundere doar pentru fapta incriminată în articolul din Partea Specială a Codului penal (repetarea apărând în calitate de circumstanță agravantă.) Totodată, în dispozițiile normative nominalizate se face confuzia dintre normă și articol sau alineat. Articolul conține mai multe norme, iar mai multe norme penale pot avea aceeași pedeapsă stabilită prin sentință.

Coliziunea, în calitate de defect logico-formal al legii penale, are loc când legiuitorul stabilește norme raportându-le ca parte și întreg, fără însă a stabili între ele coraportul de specialitate. Raportul *parte și întreg* dintre norme constituie o particularitate a textului lor și se stabilește în baza interpretării gramaticale. Raportul după specialitate (*normă generală și normă specială*) constituie o particularitate juridică a normelor, de aceea se stabilește din start de către legiuitor.

Absența coraportului „întreg - special” dintre normele din Partea Specială a Codului penal duce uneori în practică la situația aplicării regulilor concursului de infracțiuni, fapt ce poate constitui o încălcare a principiului *non bis in idem* (de exemplu, faptele incriminate la art.242 și 243 CP RM în practică sunt privite în calitate de infracțiuni diferite, recurgându-se la concursul lor, însă, de fapt, acestea constituie parte și întreg).

Un alt exemplu de coliziune în acest sens servește art.11 CP RM, care stabilește principiile acțiunii legii penale în spațiu. Potrivit acestuia, „toate persoanele care au săvârșit infracțiuni pe teritoriul Republicii Moldova urmează să fie trase la răspundere penală în conformitate cu prezentul Cod (alin.1)”. Totodată, potrivit alin.(2) art.11, „cetățenii Republicii Moldova... ce au săvârșit infracțiuni în afara teritoriului țării sunt pasibili de răspundere penală în conformitate cu prezentul Cod”, cu condiția să fie dubla incriminare a faptei comise. Apare întrebarea: dar dacă infracțiunea este comisă pe teritoriul mai multor state, în unele dintre care fapta nu constituie infracțiune, care principiu de aplicare a legii va fi utilizat?

În mare parte, formulările principiului teritorialității și a principiului cetățeniei, nu sunt concordate. Dacă reieșim doar din interpretarea gramaticală a Codului penal, atestăm o coliziune, fiindcă o afirmare directă cum că principiul cetățeniei suplinește principiul teritorialității, dar nu concură cu el, nu există. O astfel de coliziune poate avea efecte negative în practică. De exemplu, infracțiunile din domeniul informaticii pot fi comise în diferite state, autorul fiind într-un stat, iar daunele survenind în alt stat.

Carența, în calitate de al doilea defect al formulării logico-formale a legii penale, vizează fie Partea Generală, fie Partea Specială a Codului penal.

Carența Părții Speciale se manifestă prin absența incriminării unor fapte. De exemplu, art.11 CP RM stabilește legea aplicabilă cetățenilor, străinilor sau apatrizilor aflați pe sau în afara teritoriului Republicii Moldova; a reprezentanților diplomatici pe teritoriul Republicii Moldova; pe navele maritime sau aeriene înregistrate în Republica Moldova; pe navele militare. Însă, nu se stabilește aplicarea legii penale în spațiu față de cetățenii Republicii Moldova și apatrizii cu domiciliul în Republica Moldova, care au comis infracțiuni în spațiul aerian sau acvatic în afara hotarelor Republicii Moldova, nefiind pe nave înregistrate în Republica Moldova, nici pe nave militare. Această carență, însă, este suplinită de interpretarea sistemică a aplicării legii penale în spațiu. Astfel, dacă cetățeanul Republicii Moldova comite un omor în spațiul aerian sau în apele ce nu aparțin Republicii Moldova, și nu pe navele Republicii Moldova sau cele militare, evident ar fi absurd să se considere că nu ar putea fi tras la răspundere potrivit legii penale a Republicii Moldova.

În fapt, această carență nu creează dificultăți în aplicarea legii, deoarece ea nu se referă la o incriminare. Dificultăți creează carențele care vizează definirea infracțiunii sau a particularităților subiectului, care au caracter exhaustiv și nu pot fi interpretate în altă manieră decât cea făcută de legiuitor.

Dificultăți prezintă cazul normelor de blanchetă, care sporesc carența legii penale. Astfel, absența actului normativ, la care face referință Codul penal, face dificilă aplicarea lui. De exemplu, după modificările art.134/1 CP RM se stabilea că „listele substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor se aprobă de Guvern”, dar la acel moment acestea erau stabilite de către Comitetul Permanent de Control asupra Drogurilor, astfel încât erau inaplicabile normele de la art.217-217/6 CP RM.

Mereu se ridică problema privind hotărârile Curții Supreme de Justiție. Hotărârile explicative nu sunt lege penală; or, Curtea Supremă de Justiție elucidează nu legea însăși și direct, ci interpretarea dată de ea legii. Anume astfel se poate asigura separarea puterilor în stat garantată prin Constituție. Din aceste considerente, nu este just să se afirme că hotărârile explicative sunt obligatorii pentru instanțele de judecată sau alte organe de drept. Ele urmează a fi doar de recomandare.

Uneori apare problema *interpretării* legii penale. De obicei, se aplică interpretarea sistemică și cea gramaticală. La aceasta din urmă se întrunesc dificultăți cu sens lingvistic, uzual al cuvintelor. De exemplu, dispoziția de la art.200 CP RM incriminează neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului. În această normă penală cuvântul „neglijență” este utilizat în sens lingvistic, dar nu penal, avându-se în vedere orice formă a imprudenței.

La fel o problemă a interpretării o constituie *polisemantica*, adică mai multe sensuri pentru același cuvânt. De exemplu, în fapta incriminată la art.199 CP RM „comercializarea ilegală” se interpretează în sens larg, adică transmiterea în posesia altuia a bunurilor obținute pe cale criminală, gratuită sau oneroasă, sub orice formă (vânzare, transmitere în vederea reparării prejudiciului cauzat, dăruire etc.). Ar fi binevenit ca același cuvânt să aibă în tot Codul penal un singur sens, pentru a nu se confunda situațiile și a nu se face interpretări eronate.

O problemă complexă vizează aplicarea legii penale în timp, și anume: *neretroactivitatea ei*. Când se vorbește despre aplicarea în timp a normei juridice penale urmează a fi analizate câteva etape. Potrivit *primei etape*, este necesar ca încadrarea juridică a faptei să se facă conform unei norme din Codul penal, care era în vigoare la momentul comiterii. *A doua etapă* presupune necesitatea determinării normei din Partea Specială a

Codului Penal care urmează a fi comparată cu altele (circumstanțe agravante, atenuante, norme speciale sau generale). La cea de *a treia etapă* încadrarea faptei trebuie să se facă potrivit normei care restrânge sfera răspunderii penale pentru fapta dată. Dacă modificările dispoziției legii penale sunt neomogene, atunci norma are efect retroactiv în sensul îngustării/restrângerii sferei răspunderii penale și nu are efect retroactiv în sfera ei mai largă. *A patra etapă* urmărește coraportarea normei anterioare cu cea nouă, urmându-se să se compare și sancțiunile. Se va aplica sancțiunea mai blândă numai dacă ea micșorează maximumul sau minimumul pedepsei, fie stabilește pedepse alternative etc. [3].

Aplicarea legii penale mai blânde corespunde principiului umanismului. Potrivit Rezoluției ECOSOC a ONU „Măsuri ce garantează apărarea drepturilor celor condamnați la moarte”, din 25 mai 1984, „sentința capitală poate fi emisă doar în conformitate cu normele ce erau în vigoare la momentul comiterii infracțiunii, iar dacă după comiterea faptei au fost introduse modificări ce îmblânzesc pedeapsa, atunci ele trebuie să se răsfrângă și asupra infractorului” (pct.2). Art.15 din Pactul privind drepturile civile și politice din 1966 stipulează: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau inacțiuni care nu constituiau un act delictuos, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai severă decât aceea care era aplicabilă la momentul comiterii infracțiunii. Dacă ulterior comiterii infracțiunii legea prevede aplicarea unei pedepse mai ușoare, delincventul trebuie să beneficieze de aceasta”.

Cu toate acestea, principiul aplicării legii penale mai blânde nu trebuie exagerat. De exemplu, noua lege penală a decriminalizat mijlocirea mituirii, dar aceasta nu înseamnă că persoana nu este susceptibilă de răspundere penală pentru dare de mită. Pentru alte fapte, deși au fost decriminalizate, totuși a rămas răspunderea administrativă (cazul calomniei sau al consumului de droguri).

De fapt, blândețea legii penale trebuie interpretată nu doar în sensul îmblânzirii pedepsei, dar și al modificării elementelor și semnelor componente de infracțiune. De exemplu, în ce privește obiectul juridic, noul Cod penal a incriminat și fapte care atentează la relațiile sociale ce țin de domeniul informaticii sau cele ce vizează securitatea omenirii. Astfel, dacă persoana a comis una dintre fapte ce ar fi atentat la relațiile nominalizate protejate anterior intrării în vigoare a Codului penal, atunci se va aplica legea veche mai favorabilă. Sustragerea substanțelor narcotice, până la modificările de la 02.12.2005, se încadra drept sustragere (potrivit Capitolului VI CP RM), pentru care pedeapsa putea fi mai blândă (de exemplu, pentru furt – de până la 3 ani privațiune de libertate), iar legea nouă a agravat pedeapsa de la 3 la 7 ani, prin incriminarea faptei de la art.217/4 CP RM.

Uneori ridică întrebări și aplicarea *legii intermediare* [4], îndeosebi când această lege este mai blândă. Este oare corect să se aplice legea odată ce ea nu era în vigoare nici la momentul comiterii faptei, nici la cel al stabilirii pedepsei? Se pare că în situația modificării rapide a legii în mod succesiv (fie prin decriminalizare, fie prin îmblânzirea pedepsei) trebuie să se aplice legea cea mai blândă, chiar dacă aceasta a fost adoptată după comiterea faptei, dar înainte de condamnare.

Referințe:

1. Щепельков В.Ф. Уголовный закон: преодоление противоречий и неполноты. - Москва: Юрлитинформ, 2003, с.9.
2. Ibidem, p.10.
3. Врублевская Н. Проблемы применения в судебной практике правил об обратной силе норм уголовного закона // Судебны веснік. - 2005. - №4. - С.54.
4. Волженкин Б. Еще раз о действии промежуточного уголовного закона // Российская юстиция. - 2003. - №7. - С.42.

Prezentat la 15.03.2007